

ÍZÖS SZAVAK – ÖZÖS TÖRTÉNETÖK KÖNYVBEMUTATÓ 2020. SZEPT. 17. NLVK.

„Anyanyelvünk az, amit a szűkebb és tágabb családjunkban, gyermeki környezetünkben megtanulunk. Ez vésődik be agysejtjeinkbe, ez teremti meg hangképző szerveink beidegződését, mégpedig olyan hihetetlenül maradandó módon, hogy később, ha a szükség úgy hozza, csak igen nagy erőfeszítéssel – néha még azzal sem – leszünk képesek hangképzésünk, hanglejtésünk módosítására vagy megváltoztatására.” Földesi Ferenc egykori gimnáziumi tanár ekképp foglalta össze legendás könyvének címét és értelmét.

Tisztelt könyvet, magyar nyelvet szerető vendégeink, kedves barátaink!

Rendkívüli évet élünk, rendhagyó időket, így a mostanra elhalasztott könyvnapokat nyitjuk és tartjuk meg a héten. Nem tisztem a könyvnapokról, annak történetéről és jelentőségéről itt beszélni, de azt mindenképpen fontosnak tartom elmondani, hogy szegényebb lenne magyar nyelvünk, népköltészetünk és irodalmunk is, a magyarországi vidékeken, nyelvi szigeteken élő emberek tájnyelvének megörökítése nélkül. A tájnyelvet így vagy úgy fölhasználó - akár a népi irodalom hiteles írásait, akár a sok esetben gúnnyal fogalmazott városi irodalmat vesszük ide, - szépirodalom mellett, nagyon gazdag a magyarok lakta Kárpát-medencei nyelvjárást, a vidék egy-egy helyi anyanyelvét megörökítő nyelvészeti szakirodalom is. A magyar költészet ismert, immár nyolc évszázadát végiglapozva is minduntalan találkozunk a régi magyarok, fölmenő ősünk nyelvének versben föllelhető kincseire – szavakra, vesszorokra, mondákra és népköltésre egyaránt.

A most bemutatásra kerülő ÍZÖS SZAVAK – ÖZÖS TÖRTÉNETÖK c vásárhelyi nyelvjárási antológia lényegében egy 21. századi népköltési és magán-történetekkel gazdagított helyi irodalmi válogatás. Erre az antológiára nem elsősorban azért lehetünk büszkék, mert egy kisváros élő tájnyelvét színesen bemutató, annak történetét és nyelvtanát tárgyaló szakcikket, tanulmányokat és sok olvasmányos történetet tartalmaz a kötetnek a második átdolgozott és kibővített kiadása. Arra lehet büszke egy kisebb, klasszikusnak mondható olvasókör, a Wass Albert Kör, hogy zömmel önerőből - hangsúlyozom nem innét vagy onnét (állami, városi, alapítványi forrásból) kért és kapott anyagiakból – hozta létre ezt a jelentős kiadványt, hanem polgári összefogásból, amelyet divatosan civil kurázsinnak nevezhetünk. Azoknak a vásárhelyieknek köszönhető ez, akik fontosnak tartották élményeik írásba foglalását és megosztását másokkal, a közösség érdekében saját anyagi erejüket is fölajánlva. Az itt is szép számmal jelenlévő pályázóknak, illetve azoknak a szerkesztőknek, akik önkéntesen áldozták idejük egy részét, hogy igényes és tartalmas nyelvjárási könyvet adhassunk át azoknak, **akik még olvasnak** – kézbe vehető, föllelhető, nyomdászagú, birtokolható, ajándékozható és továbbörökíthető kincset – ráadásként mindezt helyi anyanyelvünkön.

Kedves vendégeink! A most kézben tartott vásárhelyi nyelvjárási antológia nyelvjárás-történeti, helytörténeti része javításra és kiegészítésre került.

Az új tájnyelvi gyűjtemény **történeti része két jelentős, újonnan föllelt forrással gazdagodott:**

A magyar nyelvet és a nyelvjárásokat kutatók többsége megegyezik abban, hogy a török hódoltság előtti Alföld magyar népének egységesen az ő-ző nyelvjárás volt az eredeti beszélt nyelve, kisebb eltérésekkel, változatokkal. Az ismert történelmi okok miatt nem maradtak fenn ebből a korból hiteles iratok, nyelvemlékek. Némi támpontot adnak azonban **a vásárhelyi náhije [török kori adózási terület] 1560-1587-között fölvevett jegyzőkönyveiben szereplő helyi családfők vezeték- és keresztnévei.** Karácson Imre, majd Káldy-Nagy Gyula Isz-

tambulban végzett kutatásaiból számtalan korabeli családi nevet sikerült rögzíteni a mai kor számára. Figyelembe kell vennünk a török írnokok [esetleg a közreműködő tolmácsok latinos írásmódját] elhallásait és azok írásbeli pontatlanságát, amelyek így is gazdag nyelvjárási emléket őriznek. A vásárhelyi és a környékbeli kistelepüléseken a következő, leggyakoribb családneveket jegyezték föl, amelyet az írnok a bemondó kiejtésében jegyzett le: **Bárán,** **Bekős,** **Böröcki,** **Cserepös,** **Csömör,** **Dömötör/Demetör,** **Elekös,** **Fekető,** **Gidrös,** **Gímös,** **Gyenös,** **Hegyös/Högyös,** **Irmös,** **Istenös,** **Kenéz/Kenöz,** **Köröosztös/Keresztös,** **Késös,** **Kincsös,** **Kökényös/Kökénes,** **Kölesös,** **Mónár,** **Pétör** [családi előnévként is], **Sörös,** **Szentös,** **Szekerös,** **Szélös,** **Szójke,** **Tehenös,** **Terhös,** **Verös,** **Zsódos** stb. Ezeknek a régi családneveknek egy része mára kihalt, de a többi is átalakult mai köznyelvi formára.

Ugordjunk történelmünkben mintegy százötven évet, amikor a törököt sikerült kiszorítani az Alföldről és a város visszatelepült, megerősödött. Újonnan fölfödözött, első – ismert – összefüggő helyi „nyelvemlékünk”, **egy 1721 márciusában íródott levél,** amelyet Papp György, Mező-vásárhely akkori megválasztott, meggyűlölt és elkergetett bírása írt, Gr. Károlyi Sándornak, a város körüli földbirtokainak elfoglalásakor. A levél szövege vegyes nyelvezeten íródott, valószínűleg a bíró – esetleg írnoka – helyi- és köznyelvi szóhasználatának keveredése miatt. Helyi nyelvjárásunk forrásainak szempontjából azonban mégis értékes bizonyíték. Olyan igéket, képzős szavakat és helyi kifejezéseket tartalmaz, amelyek megerősítik nyelvjárásunk régiségét. Ilyenek pl.: *igön, ezön, lösz, megértöttem, kezemhöz, eltöltöttem, hírom, cselekedött, leszön, Bécshöz, feleségöstül, kéröm,* stb. A néhány hibával, vegyes nyelven írt levél szavai, fogalmazása hasonlatos korábbi és korabeli magyar költészetünkben, balladaszövegeinkben, levelezésekben, naplókban található források nyelvezetével. **Az említett levél teljes terjedelmében olvasható az irodalmi válogatásban.** **Kibővítésre került a vásárhelyi nyelvjárás régiós és helyi irodalmának jegyzéke is.**

És így rátérhetünk a könyv további tartalmaira:

A nyelvtani rész – Földesi Ferenc halála miatt – nem lett átdolgozva, annak frissítése talán a következő kutatókra, nyelvtanárookra, nyelvészekre vár.

Néhány újonnan előkerült forrásszöveggel, szépirodalmi részlettel gazdagodott a 2020-as vásárhelyi nyelvjárás kiadvány. Az előbb említett 300 éve íródott levél mellett Bibó Lajos Anyám c. regényének vásárhelyi párbeszédétől gazdag részletét olvashatják. Endre Béla levélrészletét, Galyasi Miklós újonnan előkerült versét, vagy hozzá írt leveleket, Pásztor József Angyalmuzsika c. I. v. háborút idéző elbeszélését is beválogattuk. Ide került egy elfeledett vásárhelyi szerző, Kiss Antal által írt: Kakasverés c. egyfelvonásos népi játék – amelyet, ha jól tudom – Fülöpné Éva fedezett föl. [P. Tóth Mihály a helyi nyelvjárás lelkes támogatójának javaslatára] bekerült az antológiába a fiatalon elhunyt műkedvelő szerző Farkas Csamangó Zoltán rendkívül szórakoztató két írása, amely a régi malactartás és a disznóvágások hangulatát idézi. Az irodalmi részt v. Hegyi Flórián három írása zárja, aki már szintén nem lehet közöttünk.

A könyv második részében közöltük az újonnan beérkező pályázatokat és a még eddig nem közölteket. Az antológia nagyobbik felét kitevő írások **33 szerző, 91 pályázatát tartalmazzák.** Anélkül, hogy a számok világába kalandoznánk, megállapítható, hogy szerzőink között többeknek nem is egy írása is bekerülhetett a válogatásba, akik jó része rendszeres pályázó, állandó írójává vált a vásárhelyi tájszólás megörökítésének. Anélkül, hogy részletekbe merülnék az írások tartalmát tekintve, elmondható: a gyermekkori élmények föllevenítése adja az írásművek gerincét, de a legkülönbözőbb élethelyzetek, szakmák, az élet adta történetek egyaránt szerepelnek a gazdag kínálatban.

Megköszönöm a jelenlévő kedves hallgatóság türelmét, a pályázók kitartó szorgalmát, a könyv szerkesztőinek az önzetlen munkát a városi könyvtárnak a lehetőséget és a mai bemutatón közreműködők részvételét! Kérem, támogassák a könyv 2.500 ft-os megváltásával a nyelvjárás továbbélését, új kiadványok megalkotásának lehetőségét, az egyesület további munkáját. De mielőtt a kötetlen beszélgetésnek átadnánk magunkat, kérem Önöket egy kis játékra és szórakozásra:

Az idén lenne 85 éves, az a vásárhelyi születésű művész, aki életrajzi könyvében szívesen idézte a vásárhelyiek jellegzetes tájnyelvét, különösen egyik gimnáziumi tanárát, dr Tölcséry Istvánt, akit imádtak a diákok: „Különös kéjjel beszélte az ő-betűs vásárhelyi dialektust.” Ugyanebben a könyvben idézi föl azonban a Budapestre kerülésekor érzett, kettős szégyent vásárhelyi ő-zése miatt, amelyről így ír: „Rögtön másnap jelentkeznem kellett a Zenei Gimnáziumban.” „Lányok, fiúk vegyesen, igaz velem egykorúak, de nagyon pestiek, s mind e-vel beszélt: *lehet, eszem, megyek*. Ezt addig én így mondtam: *löhet, öszök, mögyök, netán mék!* Éreztem, ez itt lehetetlen. Kedvesen fogadtak. A kölcsönös bemutatkozások után megkérdeztem: hová ülhetek? Így ülhetek, és nem *ülhetök*. Majd’ elsüllyedtem a saját magam előtt érzett szégyenemben. Mi ez a mekegés? Úgy éreztem magam, // mint egy tehén // gatyában”